

Mavlonov Bahodir Biloljonovich,
“Oila va xotin-qizlar” ilmiy-tadqiqot instituti bo‘lim boshlig‘i,
pedagogika fanlari doktori (PhD)

OILADA O‘SMIR YOSHIDAGI BOLALARNING HUSHYORLIK VA OGOHLIK FAZILATLARINI RIVOJLANTIRISHGA DOIR IJTIMOY- PEDAGOGIK FAOLIYAT MAZMUNI

Annotatsiya. Ushbu maqolada oilada o‘smir yoshidagi bolarning hushyorlik va ogohlik fazilatlarini rivojlantirishga doir tarbiya usullari yoritilgan. Oilada bolalarning kamol topishi jarayonida ularda hushyorlik va ogohlik kabi muhim sifatlarni shakllantirish muayyan pedagogik-psixologik ta‘sir o‘tkazish masalalariga to‘xtalib o‘tilgan.

Tayanch so‘zlar: hushyorlik, ogohlik, oila, bola, o‘smir, tarbiya, ota-ona, tarbiya usullari, o‘smirlik davri.

Аннотация. В данной статье описаны методы воспитания в семье по развитию качеств настороженности и осознанности у подростков. В процессе взросления детей в семье обсуждались вопросы воспитательно-психологического воздействия на формирование у них таких важных качеств, как бдительность и осознанность.

Ключевые слова: бдительность, осознанность, семья, ребенок, подросток, образование, родители, методы воспитания, подростковый возраст.

Annotation. This article describes the methods of upbringing in the family to develop the qualities of vigilance and awareness of teenagers. In the process of children's maturation in the family, the formation of important qualities such as vigilance and awareness in them, as well as the issues of educational and psychological influence, were discussed.

Keywords: vigilance, awareness, family, child, teenager, education, parents, methods of education, adolescence.

Kirish. Oilaning ijtimoiylashtirish instituti sifatidagi maqomini hech bir boshqa ijtimoiy guruh bilan qiyoslab bo‘lmaydi. Bola ijtimoiy munosabatlar va xulq-atvor me‘yorlarini dastlab aynan oilada o‘zlashtirar ekan, avvalo, ota-ona, qolaversa, butun oila a‘zolarining farzand kamoloti, muayyan fazilatlarga ega bo‘lishida tutgan o‘rni yuksak bo‘lishi, shak-shubhasiz. Bu aksioma, shu jumladan, ogohlik va hushyorlik kabi katta hayotda nihoyatda muhim bo‘lgan xususiyatlarning shakllanishida yaqqol namoyon bo‘ladi. Bizningcha, bunga asosiy sabab shundaki, doimo oiladagi ijtimoiylashuvning bosh maqsadi bola xavfsizligini ta‘minlashdan iborat bo‘ladi.

Bunda oila bolani ham tashqi xavf-xatarlardan ehtiyot bo‘lishga, ham o‘ziga o‘zi ziyon yetkazib qo‘yishdan saqlanishga o‘rgatib boradi. Har ikkala holatda ham tarbiyaviy ta‘sirning muhim yo‘nalishi aynan ogohlik va hushyorlik fazilatini shakllantirish bilan chambarchas bog‘liq bo‘ladi.

Maqsad va uni asoslash. Qator ilmiy adabiyotlar tahlili asosida oiladagi tarbiya jarayoni ko‘p hollarda oiladagi tarbiya uslublariga bog‘liqligi tizimli ravishda asoslab berilgan. Shunga ko‘ra, oila a‘zolari tomonidan farzandlariga berilayotgan bilim va ko‘nikmalar, g‘amxo‘rlik va muhabbat tuyg‘ulari oiladagi tarbiya uslublarini belgilab beradi. Shuning uchun o‘smirlarning hushyorlik va ogohlik fazilatlarini

rivojlanishida oiladagi tarbiya uslubi hamda otalarning farzandlari bilan o'zaro muloqot usullari asosiy o'rinni egallaydi.

Oilaviy tarbiya uslublarining 6 ta asosiy shakli mavjud: avtoritar, liberal-ruxsat beruvchi, demokratik, xaotik (tartibsiz), beparvo (gipog'amxo'rlik, hissiy rad etilish) va haddan tashqari himoyalovchi (giper-g'amxo'rlik). Ushbu uslublarning har biri o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, bolaning psixikasi hamda shaxsiy rivojlanishiga turli darajada va turli yo'llar bilan ta'sir qiladi¹.

Avtoritar tarbiya uslubi bilan ota-onalar bolaning fikrlari va harakatlarini qat'iy boshqaradi, uning tashabbusini bostiradi, nazorat qiladi. Avtoritarizm (lot. "auctoritas" – kuch, ta'sir) – munozaraga yo'l qo'ymaydigan, qarshilik ko'rsatish u yoqda tursin, e'tirozlarga toqat qilmaydigan hokimiyat sifatida ta'riflanadi². Tarbiya jarayonida bu usulni tanlagan ota-onalar odatda eng kichik xatolar uchun ham jismoniy jazodan, ya'ni majburlash, baqirish, taqiqlash, itarish, turtishdan foydalanadilar. Bolalar ota-ona mehridan, g'amxo'rlikidan, hamdardligidan mahrum bo'ladi. Bunday oilalarda bolaning faqat itoatkor va ijrochi bo'lib o'sishi haqida qayg'uradilar. Ammo farzandlar ishonchsiz, qo'rqq, asabiy, o'zini himoya qila olmaydigan yoki aksincha, tajovuzkor, avtoritar, ziddiyatli bo'lib ulg'ayadilar. Bunday o'smirlar jamiyatga, atrofdagi dunyoga yaxshi moslasha olmaydi.

Bola o'sib-ulg'aygan sari avtoritar otalarning talablariga toqat qilolmay qoladi. O'smirlik davrida tez-tez to'qnashuvlar ayanchli oqibatlariga olib kelishi mumkin. Oilaviy tarbiyaning avtoritar uslubi ota-ona va o'smirlar o'rtasida nizolarni keltirib chiqaradi, o'smirlarda boshqalarga dushmanlik munosabati shakllanadi. Ota-onalar har doim o'zlari bola uchun qaror qabul qiladilar, shu bilan uning tashabbusini bostirib, uni o'z harakatlari uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olishni o'rganish imkoniyatidan mahrum qiladi. Faol va kuchli o'smirlar qo'zg'olon, qarshilik ko'rsatishni boshlaydilar, tajovuzkor bo'lishadi, ular uydan qochishlari ham mumkin. O'zini past baholaydigan uyatchan va ishonchsiz o'smirlar esa aksincha, hamma narsada ota-onasiga bo'ysunishga

odatlanib qoladilar, o'z muammolarini mustaqil ravishda hal qilishga urinmaydilar va har doim otalarniga tayanadilar³. Shu shaklda tarbiyalangan o'smirlarning aksariyati o'z fikrida aniq tura olmasligi, o'z fikriga ega bo'lmazligi, qaror qabul qila olmasligi sababli turli ta'sirlarga berilish, kimlarga ergashishi va ta'siriga tushishi holati kuzatiladi.

Liberal-ruxsat beruvchi uslubda bola bilan muloqot ruxsat berish va past intizom tamoyiliga asoslanadi. O'zini tasdiqlash uchun bola inijliklardan foydalanadi, "Ber!", "Men xohlayman!" qabilida talab qiladi, qattiq xafa bo'ladi. Bola "Mumkin emas!", "Imkonsiz" kabi so'zlarini tushunmaydi, kattalarning ko'rsatmalari va talablariga rioya qilmaydi. Bola bilan liberal-ruxsat beruvchi muloqot uslubiga ega bo'lgan otalarni bolani boshqarishga qodir emasligi yoki istamasligi bilan ajralib turadi. Oilaviy tarbiyaning bu uslubi avtoritar uslubga qarama-qarshi sanaladi.

Liberal ota-onalar g'amxo'r, e'tiborli va farzandlari bilan yaqin munosabatlarga ega bo'lib, farzandiga o'zini namoyon qilish, o'z qobiliyatlarini ko'rsatish, ijodiy qobiliyatlarni, individuallikni ochish imkoniyatini beradi. Ota-onalar shu tarzda ularni nima to'g'ri va nima "noto'g'ri" ekanligini farqlashni o'rgatishlariga chin dildan ishonishadi. Liberal ota-onalar o'z farzandlarining ruxsat etilgan, maqbul xulq-atvoriga chegara qo'yishda qiynaladilar⁴. Natijada bola xudbin, ziddiyatli, doimo atrofidagi odamlardan norozi bo'lib ulg'ayadi, bu esa unga normal ijtimoiy munosabatlarga kirishish va odamlar bilan kuchli hissiy aloqalar o'rnatish imkoniyatini bermaydi. Maktabda bunday bola bo'ysunishga, qonun va qoidalarga rioya qilishga odatlanmaganligi sababli tez-tez janjallarga duch kelishi mumkin.

Liberal uslubda o'sgan bolalarni tarbiyalashda asosiy muammolar ularning ko'pincha itoatsizlik va tajovuzkorlikka moyilligi, jamoat joylarida o'zini noo'rin tutishlari bilan bog'liq. Ularda dunyoning aniqqligi, ya'ni aniq chegaralari va me'yorlari hissi shakllanmagani tufayli tashvish, asabiylashish holatlarini ko'p boshdan kechirishi kelajakda ayrim muammolarga sabab bo'lishi mumkin. Jumladan, hayotga moslasha olmaslik, "hamma meni sevishi va sajda qilishi kerak" degan

¹ Стили семейного воспитания 25.11.2020 http://xnctbfec2cbbxt5b.xn--p1ai/novosti_i_akcii/stili_semejnogo_vospitaniya/

² Козлов Н.И. Авторитарность, авторитарный стиль. <https://www.psychologos.ru/articles/view/avtoritarnostzpt-avtoritarnyy-stil>

³ Авторитарный режим в семье. Чем это грозит? <https://russkaja-skazka.ru/avtoritarnyy-rezhim-v-seme-chem-eto-grozit/>

⁴ Либеральный стиль воспитания. <https://www.yaroditel.ru/parents/tests/upbringing.php?s=3>

bolalikdagi odati ko'pincha o'smirlikda jiddiy asabiy buzilishlarga va tushkunlikka aylanadi. O'smirlar boshqa odamlar bilan munosabatlarda haqiqiy muammolarga duch kela boshlashadi. Ruqsat etilgan muhitda o'sgan o'smirning psixologik muammolar, fobiyalar va depressiyaga ko'proq moyilligi kuzatiladi. Ularda o'zini nazorat qilish ko'nikmasi shakllanmagani bois o'z-o'zini hurmat qilish hissini rivojlantirish ham qiyin kechadi. Liberal ota-onalar tomonidan tarbiyalangan farzand kelajakda hayot qiyinchiliklariga dosh bera olmaydi, ijtimoiy muloqotda qiyinchiliklarga duch keladi. Bu holat ushbu o'smirlarda o'zini hurmat qilish va qadrlashning yetarli darajada shakllanmasligiga va turli g'oyalarga, ta'sirlarga berilish ehtimolini oshiradi. Shu nuqtayi nazardan oiladagi tarbiyaning mazkur usuli o'smirlarda hushyorlik va ogohlik fazilatlarini shakllantirishda optimal usul emasligini ko'rsatmoqda.

Haddan tashqari himoyalovchi tarbiya uslubi yoki giper-g'amxo'rlik orqali ota-onalar o'zlari istamagan holda bolani jismoniy, aqliy va ijtimoiy rivojlanishda mustaqillikdan mahrum qiladilar, ularning rivojlanishini kechiktiradilar. Ular doimo farzandining yonida bo'lib, uning muammolarini uning o'rniga hal qilishadi, farzandining o'rniga yashashadi. Bunday oilalarda farzandga haddan tashqari g'amxo'rlik qilish, sog'lig'idan qo'rqish va tashvishlanish odatiy hol sanaladi. Bunday bolalar o'smirlikda va katta bo'lganlarida ham ota-onalar unga haddan tashqari g'amxo'rlik qilishda davom etadilar, uning sog'lig'i va farovonligi uchun doimo tashvishlanadilar. Giper-g'amxo'rlikning fanda to'rt turi ajratib ko'rsatiladi: *inert, barcha so'rovlarni mutlaq qondirish, dominant, ko'rgazmali*⁵.

Giper-g'amxo'rlik bolaning tashabbusi, irodasi va erkinligini, uning energiyasi va kognitiv faolligini bostiradi, mustaqillikdan mahrum qiladi, unda kamtarlik, irodasizlik, nochorlik xislatlarini tarbiyalaydi. Haddan tashqari himoyalangan tarbiya uslubi bilan ota-onalar ongsiz ravishda bolada turli ko'nikma va qobiliyatlarning shakllanishiga, maqsadga erishishda qat'iyatlilik, mehnatsevarlikni rivojlantirishga to'sqinlik qiladilar⁶. Natijada bola ojiz, o'ziga ishonchsiz, nevroz, xavotirli, yig'loqi holda o'sadi. Keyinchalik u ijtimoiylashuvda, jumladan, o'smirlik paytida qiyinchiliklarga uchraydi. Bu o'smirlar itoatkor, o'zlariga, kuchli

tomonlariga hamda imkoniyatlariga ishonchsiz bo'lib o'sadilar va doimo noto'g'ri ish qilishdan, xato qilishdan qo'rqishadi. O'smirlik davridagi ba'zi bolalar ota-onalarning haddan tashqari nazorati hamda vasiyligidan qochishga intiladilar, tajovuzkorlik, o'zboshimchalik holatlarini ko'rsatadilar.

Oilaviy tarbiyaning *beparvo (hissiy rad etilish) uslubi* ota-ona tomonidan bolaning shaxsiyatiga chuqur befarqlik holatining namoyon bo'lishini ifodalaydi. Oilaviy hayotda va munosabatlarda ota-onalar bolani "sezmaydilar", uning jismoniy rivojlanishi va ichki kechinmalari bilan qiziqmagan holda farzandi bilan muloqot qilishdan faol ravishda qochish, uni o'zidan uzoqroq tutishga harakat qiladilar⁷. Bolalar o'zlari bilan o'zlari ovora bo'lishadi. Odatda ota-onalardan biri yoki ikkalasi ham spirtli ichimliklarni yoki giyohvand moddalarni iste'mol qiladigan disfunktsional oilalarda mazkur holat ko'proq kuzatiladi.

Yashirin hissiy rad etish yoki beparvolik deganda, ota-onalar tan olmagan holda farzandlarini hissiy rad etishi holati tushuniladi. Bunda ota-ona farzandiga g'amxo'rlik qilsa-da, o'smir munosabatlarda samimiylik va hissiy iliqlik yetishmasligini his qiladi. Mazkur oilalarda ota-onalarning shu kabi befarq munosabati farzandning o'zini yolg'iz va o'ta baxtsiz, ishonchsiz qilib qo'yadi. U muloqot qilish istagini yo'qotadi, odamlarga nisbatan tajovuzkorlik shakllanishi mumkin. O'smir yoshida bunday bolalarning deviant xulq-atvorni namoyon qilishi, turli salbiy ta'sirlarga berilish ehtimoli yuqori bo'ladi. Shu nuqtayi nazardan oilada ota-onaning farzandlariga nisbatan beparvolik holati ularning hushyorlik va ogohlik fazilatlarini shakllantirish imkoniyatini keskin kamaytiradi.

Bolaning barqaror va aniq ko'rsatmalariga ehtiyoji bor bo'ladi. Turli xil tarbiya va muloqot uslublaridan foydalanadigan ota-onalar bolani bunday barqarorlikdan mahrum qiladi, tashvishli, ishonchsiz, impulsiv, ba'zi hollarda tajovuzkor, nazoratsiz shaxsni shakllantiradilar. Ota-onalarning oldindan aytib bo'lmaydigan harakatlari va reaksiyalari bolani barqarorlik tuyg'usidan mahrum qilib, noaniqlik, impulsivlik, tashvish, tajovuzkorlik, nazoratsizlik va ijtimoiy moslashuvchanlik xususiyatlarini shakllantiradi. Shunday oilalarda tarbiya olgan farzandlarning ruhiy barqarorligi

⁵ Виды гиперопеки. <https://dec.camp/ru/giperopeka-simptomiy-prichiny-posledstviya/>

⁶ К чему приводит патологическая забота о детях. <https://dec.camp/ru/giperopeka-simptomiy-prichiny-posledstviya/>

⁷ Как вредит отчуждение родителей семье. <https://naked-science.ru/article/psy/uchenye-obyasnili-kak-roditelskoe-otchuzhdenie-vredit-seme>

yaxshi holatda bo'lmaydi, garchi ularning vaziyatga moslashish fazilati yaxshi rivojlangan bo'lsa-da, hayotiy normalar, yaxshilik va yomonlik borasidagi tasavvurlari yetarlicha qat'iy bo'lmashligi mumkin. Bu holat ularning hushyorlik va ogohlik fazilatlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Demokratik tarbiya uslubida ota-onalar bolaning tashabbusini, mustaqilligini rag'batlantirishga, unga yordam berib, ehtiyojlari va talablarini inobatga olishga harakat qilishadi. Bunday oilalarda farzand ota-onasi uni yaxshi ko'rishini, xayrixohligini sezib, ular bilan o'zi uchun qiziq bo'lgan mavzularda erkin suhbatlasha oladi. Ota-onalar hatto farzandlariga oilaviy muammolarni muhokama qilishda ishtirok etishlari va qaror qabul qilishda ularning fikrini hisobga olishlari mumkin. Bu bilan ularning fikr bildirish va qaror qabul qilish ko'nikmalari shakllanishini e'tirof etish lozim. Shuningdek, ota-onalar, o'z navbatida, bolalardan mazmunli xulq-atvorni talab qilishadi, intizomga rioya qilishda qat'iylik va izchillikni namoyon qilishadi.

O'smir yoshdagi bolalarda ogohlik va hushyorlik fazilatlarini rivojlantirish me'zonlari:

- o'smir yoshdagi bolalarda atrof-muhitdagi narsa-hodisalardagi xavf-xatarga nisbatan sezuvchanlik;
- o'smir yoshdagi bolalarda atrof-muhitdagi voqea-hodisalarni umumiy kuzatuvchanlik ko'nikmasi;
- o'smir yoshdagi bolalar atrof-muhitdagi voqea-hodisalarni qiyosiy tahlil qilishi;
- o'smir yoshdagi bolalarda atrof-muhitdagi voqea-hodisalarning sababini ko'ra olish sifatining rivojlangani;
- o'smir yoshdagi bolalarda hushyorlik talab qiluvchi vaziyatni to'laqonli kuzata olish ko'nikmasi;
- o'smir yoshdagi bolalar potensial xavf-xatarni va uning oqibatlarini tasavvur qila olishi;
- o'smir yoshdagi bolalar xulq-atvorida o'zini o'zi boshqara olish;
- o'smir yoshdagi bolalar xavfli vaziyatlarda ijobiy yechim topa olishi;
- o'smir yoshdagi bolalar xavf-xatar darajasini obyektiv baholay olish.

Bolalarda hushyorlik va ogohlik fazilatlarini shakllantirish hamda rivojlantirish haqida fikr yuritganda, avvalo, shuni e'tiborga olish kerakki, bunday o'ta muhim sifatlar shaxsga xos psixologik xususiyatlar hisoblanib, ular ijtimoiylashuv, shu jumladan, oiladagi tarbiyaviy ta'sir, albatta, shaxsiy namuna negizida shakllantiriladi. Eng zamonaviy

xorijiy tadqiqotlar ham bolalarni xavfli, tavakkalga asoslangan xatti-harakatlarga undovchi asosiy omillar qiziquvchanlik va tengdoshlar bosimi bo'lsa, aksincha, hushyor bo'lishga, ehtiyotkorlik bilan harakatlanishga, avvalo, oila a'zolarining maslahatlari hamda gunoh amallardan qo'rquv asos bo'lishini ko'rsatmoqda⁸. Keyinchalik katta hayotda inson tanlagan kasbiy yo'nalishida ogohlik va hushyorlik hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lishi (masalan, uning kasbi ko'p sonli odamlar xavfsizligini ta'minlash, murakkab texnologik jarayonlarni boshqarish bilan bog'liq bo'lishi) mumkin. Ammo o'sha kasblarga ta'lim jarayonida tayyorgarlik ko'rishda aynan oilada bolalikdan boshlab shakllantirilgan ogohlik, sergaklik sifati asos bo'lishini hisobga olganda bu borada oilaviy muhitning ta'siridan samarali foydalanish naqadar muhimligini anglaymiz.

Albatta, oilada bolalarning kamol topishi jarayonida ularda hushyorlik va ogohlik kabi muhim sifatlarni shakllantirish jarayoni bola shaxsiga muayyan pedagogik-psixologik ta'sir o'tkazishni nazarda tutadi. Masalaning eng asosiy amaliy tomoni shundaki, bunday ta'sir natijador bo'lishi uchun uni amalga oshirishda to'g'ri yo'nalishlar tanlab olinishi kerak. Belgilangan maqsadda ta'sir yo'nalishini to'g'ri tanlash uchun esa bevosita hushyorlik va ogohlikning amaliy ifodasi, inson xatti-harakatlaridagi ko'rinishidan kelib chiqib yondashish asosli bo'ladi, deb hisoblaymiz. Maxsus adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ogohlik va hushyorlik, eng avvalo, bilish subyekti tomonidan atrof-muhitda bevosita yoki bilvosita xavf-xatar tug'dirishi mumkin bo'lgan omillarni, voqea-hodisalarni, shaxslarning harakatlarini o'z vaqtida, ya'ni ular qandaydir zarar yetkazishidan oldin ulgurib qolishida o'z amaliy ifodasini topadi⁹. Demak, bundan ma'lum bo'ladiki, ogohlik va hushyorlikning yetishmasligi odatda uch asosiy sabab tufayli ro'y beradi:

1. Ehtimol tutilgan xavf-xatarni aniqlashga yo'nalmaganlik. Bunga shaxs psixologik yo'nalishini belgilovchi tuzilmalar (qiziqish, ideallar, dunyoqarash va b.) atrof-olamdagi unga bevosita yoki bilvosita salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan narsa-hodisalarni o'z vaqtida aniqlashga intilishni hosil qiladigan darajada

⁸ Ajisukmo C.P. Why Some Adolescents Engage in Risk-Taking Behavior// International Journal of Educational Psychology. – Barcelona. – V.10. – №2. – P.143-171.

⁹ Попова З.Д., Стернин И.А. Очерки по когнитивной лингвистике. – Воронеж: Истоки, 2001. – 119 с.

motivlashtiruvchi quvvatga ega emasligi olib keladi. Ushbu sababning tub negizi ogoh va hushyor bo'lishning ahamiyatini to'la anglamaslik, voqelikni idrok etish va odamlar xatti-harakatlarini baholashda asossiz nekbinlikka (optimizmga) asoslangan sodda hayotiy tasavvurlardan iborat bo'ladi. Ushbu xususiyatlar sababli odam uni qurshab turgan tabiiy va ijtimoiy muhitda hushyorlik uyg'otishi kerak bo'lgan, ehtiyot choralari talab qiluvchi voqealiklar bo'lishi mumkinligini xayoliga ham keltirmaydi, ularni aniqlab olishga intilmaydi ham.

2. Ehtimol tutilgan xavf-xatarni elementar payqamaslik. Bunga bilish jarayonlari psixologiyasi nuqtayi nazaridan insonning diqqat hajmi torligi, muayyan obyektни idrok etishda uning foni, ya'ni yon-atrofida, unga nisbatan ikkinchi planda turgan narsa-hodisalarni sezmay qolishi sababchi qilib ko'rsatiladi. Bunday idrok jarayoniga nisbatan zamonaviy tadqiqotchilar "tunel nigoh" tushunchasini ishlatadilar. Buning ma'nosi shuki, odam xuddi tunel sharoitida faqat uzoqdagi chiqish joyiga tikilgancha, yon-atrofga e'tiborsiz qoladi. Boshqacha aytganda, bunday bir obyektда jamlanib qolgan va unga yondosh sohadagi predmetlarni, voqea-hodisalarni qamrab ololmaydigan, ularga taqsimlana bilmaydigan diqqat ogohlik va hushyorlik yetarli emasligining bir sababi bo'lishi haqida xulosaga kelish mumkin.

3. Ehtimol tutilgan xavf-xatarning darajasini anglamaslik. Bu yerda asosiy masala shundaki, ehtimol, odam yetarlicha rivojlangan kuzatuvchanlik va diqqat taqsimlanishi xususiyatiga egadir va shu sifatlar evaziga tegishli bilinar-bilinmas ta'sirlarni,

narsa-hodisalardagi salbiy o'zgarishlarni payqaydi, ammo ularning jiddiylilik darajasi, xavflilik ehtimolini past baholaydi, e'tiborga olishga arziydigan holat deb bilmaydi. Bunday beg'am munosabat ortida, albatta, bir tomondan, avvallari bunaqangi vaziyat va holatlarga duchor bo'lmaganlik sababchi bo'lsa, ikkinchi tomondan, odamning o'ziga xos yengil yondashuvga moyilligi, me'yoridan ortiq hissiy ko'tarinki kayfiyatga egaligi asos bo'lishi mumkin.

Yakuniy qism. Umumiy ravishda, yuqoridagi tahliliy mulohazalar hamda uslubiy mazmundagi tavsiyalar mohiyatidan kelib chiqqan holda quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

1. Oilada ota-ona va o'smir farzand o'rtasidagi munosabatlar tegishli shakl hamda uslubda tashkil qilinganda nafaqat umumiy tarbiyaviy vazifalarni, balki alohida olingan o'ta muhim tadbir sifatida ularda ogohlik va hushyorlik fazilatini shakllantirish jarayonini samarali ro'yobga chiqarish imkonini beradi.

2. Oiladagi ijtimoiylashuv jarayonida bolalarda ogohlik va hushyorlikni shakllantirish ishida ikki asosiy yo'nalishni ajratish mumkin: xavf-xatar vaziyatiga nisbatan sezgirlikni hamda tegishli holatlarning xavflilik darajasiga munosib baho bera olish sifatini rivojlantirish.

3. Oilaviy tarbiya taktikasida o'smir farzandlarda ogohlik va hushyorlik fazilatlarini shakllantirish uchun amalga oshiriladigan pedagogik-psixologik chora-tadbirlar bolaga tegishli vaziyatni ko'ra bilish, to'g'ri baholash hamda shunday holatda mustaqil ravishda qanday xatti-harakatlarni shaxsan bajarishi mumkinligini o'rgatuvchi bo'lishi, uslubiy jihatdan aynan shunday ketma-ketlikda qo'llanishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиqlаш тўғрисида"ги ПФ-5712-сон Фармони (2019 йил 29 апрель).
2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг "Баркамол авлодни тарбиялашда оила институти ва фукароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг таълим муассасалари билан ўзаро ҳамкорлигини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги 175-сон қарори (2012 йил 19 июнь).
3. Qur'onov M. Oila – uchinchi renessansning eng mustahkam ustuni. – Toshkent: "Fan", 2021. – 176 b.
4. Ajisuksmo C.P. Why Some Adolescents Engage in Risk-Taking Behavior// International Journal of Educational Psychology. – Barcelona. – V.10. – №2. – P.143-171.
5. Попова З.Д., Стернин И.А. Очерки по когнитивной лингвистике. – Воронеж: Истоки, 2001. – 119 с.
6. Авторитарный режим в семье. Чем это грозит? <https://russkaja-skazka.ru/avtoritarnyy-rezhim-v-seme-chem-eto-grozit/>
7. Козлов Н.И. Авторитарность, авторитарный стиль. <https://www.psychologos.ru/articles/view/avtoritarnostzpt-avtoritarnyy-stil>